

ЗБІРНИК НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИХ СТУДІЙ ПРО БУДИТЕЛІВ-ПРОСВІТИТЕЛІВ ЗАКАРПАТТЯ*

Перше враження від рецензованої книжки – велика кількість і розмаїтість поміщеного в ній матеріалу – шістнадцять есеїв – популярних, наукових, науково-популярних, писаних і друкованих із різної нагоди у різних виданнях, починаючи 1988-им роком. Сповнившись високих намірів – довести, що Закарпаття – земля з іменем, доц. І. М. Сенько переконує, що всі особистості чи то міфічні, чи історичні та літературні були патріотами рідної землі, любили її і самозречено для неї трудилися чи захищали її.

Рецензуючи значний відрізок власного науково-творчого життєпису, автор дозволив собі, буквально, “поєднати непоєднуване” і структурувати воедино наступні розділи: а) “Творення міфу про князя Лаборця”; б) “Князь Корятович: легенди і факти”; в) “Штрихи до життєписів Івана Орлая та Юрія Венеліна-Гуци”; г) “Михайло Лучкай – фольклорист і літератор”; д) “Будителі”; е) “Духновичево слово”; є) “Просвітницька нива І. Раковського, О. Митрака, Є. Фенцика, Ф. Злоцького”; ж) “Поєма Олександра Павловича про Івана Підкову”; з) “Патріот і гуманіст Анатолій Кралицький”; і) “Закарпатські стежки Якова Головацького і Володимира Гнатюка”; ї) “Народність шкільних підручників Августина Волошина”; й) “Проблеми етногенезу в творчості Василя Гренджі-Донського”; к) “Часопис “Наш рідний край” і читанки Олександра Маркуша”; л) “Закарпатські сторінки творчості В. Пачовського, Марійки Підгірянки, Олександра Олеся”; м) “Микола Шугай – у житті, фольклорі й літературі”; н) “Поети-борці Дмитро Вакаров й Іван Ірлявський”; о) “Земля з іменем”.

Унікаючи стилістичної різношерстості, І. Сенько цілком слушно вважає перелічені тексти науковими та більш чи менш популярними. Враження послідовно наукових справляють, безперечно, фольклористичні, етнологічні, школознавчі матеріали книжки. Крім звичайного, логіко-полемічного та дискусійного дискурсів, своєрідним у їх тлумаченні є виразно виявлене сердечне ставлення автора до тих, про кого пише. Своєрідний облогоподжжучий стиль викладу обирає автор для статей про будителів, які, за художньо-публіцистичним визначенням проф. С. Федаки, явили собою в закарпатській культурі “приклад поламаной долі”. До цього тільки можна додати, що це також та наша сльоза, що впала на чужу межу (за Ліною Костенко).

Зрозуміло, що до писаних у різний час і з різної нагоди, об’ємніших чи більш стислих матеріалів, не може бути відмінних стилістичних підходів, однак, скажімо, є загальноприйняті речі, вимоги, якими І. Сенько подекуди нехтує. Це стосується, як

мені здається, авторських висновків – оцінок того чи іншого явища, історичної постаті чи літератора. Так, стосовно Федора Корятовича у рецензованому виданні маємо дивуючи завищену вимогу до історії: “достовірних документальних свідчень про Федора Корятовича, якщо не враховувати його дарчої грамоти, дослідниками історії краю знайдено дуже мало” (С. 52) (але ж знайдено! – Н. В.); у міркування про геніальний висновок М. Лучкай, “що загадки і пародії на стихири-величання засвідчують “високу до тепність” народу і “гостротою та влучністю висловів приголомшують навіть вченого” несподівано введено, утилітаризуючий, як на мою думку, висновок: “таких коментарів лінгвістична праця не вимагала – їх писав спостережливий фольклорист” (С. 99) до поняття панславизм напрошується науковий коментар з погляду сучасної історичної науки (С. 137).

У шести концептуальних підрозділах (“Духновичева “Книжиця читальная”; “Духнович як байкар і притчовик”; “Духновичево новорічне “Поздравленіє” (“Хто має бути читачем?”; “Як вимовляти букву “ять”?”; “Хто ж вони, русини?”) розділ “Духновичево слово” репрезентує великого закарпатського будителя у численних його достоїнствах, як і окремих, можливо, життєвих невдачах. Розділ завершує промовистий висновок: “З позицій сьогодення не будемо говорити: отут наш Будитель думав правильно, а тут помилявся. Духнович належав своєму часові з його проблемами й надіями. Таким тепер і сприймаймо його – видатного педагога – просвітителя, патріота своєї підбескидської малої батьківщини, слов’янофіла” (С. 138).

Кілька розділів нової книжки І. Сенька являють собою літературознавчі та літературно-критичні дослідження. Вони свого часу друкувалися, а, отже, були науково апробованими, переважно в 90-х роках ХХ століття. Відтоді минули десятиліття, чимало із досліджуваних персоналій ґрунтовно вивчалися членами кафедри української літератури Ужгородського національного університету; і чи в окремих коментарях чи в Списку використаної літератури в книжці 2012 року їх, на мою думку, можна було згадати як відповідні публікації та видання.

Збірник “Від часів Лаборця до сьогодення” відкриває блискуча, жанрово витримана передмова проф. С. Федаки “Будильник дзвонить на світанку” (С. 4-6). Однак це не звичайний “складник науководовідкового апарату книги, не пов’язаний із структурою тексту” (за Ю. Ковалівим).

«Будильник дзвонить на світанку» – візирь літературно-художньої публіцистики, рідкісного явища у закарпатській літературній критиці останнього часу. Сергій Федака точно ідентифікував текст книжки І. Сенька таким, що, крім історикоджерелознавчого та суспільно-політичного підходів, “намічено третій можливий підхід – історико-психологічний, через призму фольклору, народного сприйняття міфу” (С. 5), за яким, на думку вченого, майбутнє. Не можна не погодитися також і з іншою

*Сенько Іван. Від часів Лаборця до сьогодення : літературно-краснознавчі студії про будителів, просвітителів, будівничих Закарпаття / І.М. Сенько. – Ужгород : Карпати, 2012. – 304 с. , іл.

© Вигодованець Н., 2013

концепцією професора-історика. Зокрема, “так повелося, – пише Сергій Федака, – що в закарпатській історії яскраві моменти були не те що короткими, а просто блискавичними, як-от героїчний спалах Карпатської України. Натомість наставало оте саме ні два ні півтора. І тягнувся тоді кожний рік як ціле століття. За блискучою добою єпископа А. Бачинського, коли наш край пережив перший сплеск національно-культурного відродження, прийшли сонні 10-ті – 30-ті роки XIX ст., коли наша еліта (духовенство) поринула у дрібну гризню та зведення особистих поррахунків, мішанство денационалізувалося, а селянство занурилось у злидні і темряву.

Тільки австрійська “весна народів” 1848-1849 р. дала шанс на вихід із тієї летаргії, але надовго знеухомлений народний організм так і не зміг до пуття скористатися з нього” (С. 4).

Отже, видання “Від часів Лаборця до сьогодення” Івана Сенька потрібна для читаючого Закарпаття книжка. Вона будить наукову думку, вона навчає студента, вона стане підручником для школяра про життя й культуру рідного краю.

Наталія Вигодованець,
доцент кафедри
української літератури УжНУ

ЩО ОКРЕСЛИВ БУМЕРАНГ*

Автор книжки Юрій Іванович Балега – відомий літературознавець, професор університету з багаторічним стажем. Його перу належать наукові праці, публіцистика, художньо-документальні твори. Нова книжка Юрія Івановича «Бумеранг» містить десять «маленьких повістей та оповідань», як визначив їхній жанр автор.

Загадкове слово «бумеранг», винесене в назву книжки, означає вид зброї або предмет для гри, виготовлений таким способом, що він повертається до того, хто його кинув. На сторінках книжки знайдемо чимало ситуацій, які проєктуються на символічний зміст назви.

За способом оновлення матеріалу твори хитаються між ознаками *документальні* й *художні*.

Документалізм переважає в творі «Василь Темний» (збережено навіть реальні прізвища персонажів Лісовий, Козлов, Пономарьов, Ігнат тощо); на реальні факти проєктуються сюжети оповідань «День пам'яті», повісті «Бумеранг» та інших. У книжці порушуються проблеми взаємин людей, духовних цінностей, формування особистості в умовах тоталітаризму й національної нерівності, коли одверто висловлювалась недовіра до місцевих кадрів: мовляв, через невеликий досвід життя в радянських умовах вони не можуть працювати на відповідальних посадах. Результатом такої позиції були незреалізовані й покалічені долі.

У кожному творі відчувається присутність досвідченого автора: добре виписані постаті персонажів, майстерно скомпоновані епізоди, динамічні сюжети. Приміром, у згадуваній повісті «Бумеранг» впевненою рукою окреслено постаті прокурора Віталія Петровича, ректора університету Коваля, секретаря парткому Тигіпка, секретаря обкому партії

Хамовського, проректора Хріна, завідувача кафедри Рижика, ректора новоствореного університету Пасульки та інших. Фрагментарність сюжету не порушує цілісність сюжету твору, яка тримається на високій моральній позиції центрального оповідача – свідка й учасника подій.

Майстерно написані оповідки «Елегія незаїманості» та «Самосудник». У першій подано долі двох жінок, особисте життя яких не склалося. Автор не спрощує ситуацій, порушує небуденну проблему, яка постає перед родиною, коли дівчина до шлюбу мала статеві контакти з іншими чоловіками. Друга оповідка відтворює також непрості колізії (події відбуваються в роки незалежності). Двоє дітей залишилися без батьків. Вижили. Братик Костянтин, старший за віком, допоміг сестрі Лесі закінчити школу, здобути середню медичну освіту. Сам закінчив профтехучилище. Працює. Життя налагодилося. Драма прийшла несподівано. Син багача Табаковича Ізя позбиткувався над сестрою. Знеславив її. Дівчина хотіла накласти на себе руки. На щастя, брат порятував Лесю. Пообіцяв помститися кривдникові. Що й зробив: застрелив Ізю. Коли по Костю прийшла міліція, той віддав речові докази й зізнався: «Робив це свідомо і не каюсь – робить зі мною, що хочете».

Сторінки книжки «Бумеранг» сповнені тривогою й болем. Від них рятує правда, яку Юрій Іванович відкрив для себе і для нас. Його слово з'єднує береги річки часу і пропонує нам надію, гартує волю.

Василь Марко,
професор, м. Кіровоград

* Балега Ю. Бумеранг: маленькі повісті та оповідання. – Ужгород: ПЦ «Ліра», 2013. – 200 с.